

сьогодні в умовах воєнного стану в основу критеріїв оцінки діяльності поліції слід покласти такі оціночні категорії:

1) стан забезпечення правопорядку та безпеки (кількість адміністративних та кримінальних правопорушень правопорушень зменшується – вищою є ефективність діяльності правоохоронного органу);

2) стан запобігання злочинності (краща превентивна діяльність – вищим є рівень роботи поліції);

3) ефективність розкриття та розслідування злочинів (оперативне розкриття злочинів, невідворотне покарання – запорука зменшення кількості принаймні аналогічних кримінальних правопорушень);

4) співвідношення сил правопорядку та криміногенної ситуації (краще кадрове забезпечення – вищою є ефективність роботи);

5) якість надання поліцейських послуг населенню (більше задоволених звернень – вищим є рівень довіри до поліції);

6) відзиви про правоохоронний орган в медіа та соцмережах (чим більше позитивних відзивів, тим кращою є робота поліції і вищим – рівень довіри громадян) [5, с. 625].

1. Кобзін Д., Щербань С., Коренева К., Черноусов А. Оцінка діяльності Національної поліції України за допомогою опитування громадської думки (національний звіт). Харків : Харківський інститут соціальних досліджень, 2019. 52 с.

2. Осика І. М. Критерії оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів: досвід США і Великобританії. *Національна громадська платформа «Реформуємо МВС: прозорість та відповідальність»*. URL : <http://police-reform.org/articles/index.php?do=print&id=1433232742>.

3. Sparrow, M. K. (2015). Measuring Performance in a Modern Police Organization. *New Perspectives in Policing*, 1-37. URL : <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/248476.pdf>.

4. Юнін О. Громадський контроль за діяльністю поліції: міжнародна практика та досвід окремих зарубіжних держав. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спец. вип. № 2. С. 25-30.

5. Миронюк Р. В., Кобко Є. В. Оцінка громадськістю ефективності діяльності правоохоронного органу як форма громадського контролю. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С. 618-625.

Лариса НАЛИВАЙКО

помічник ректора Дніпровського державного університету внутрішніх справ з гендерних питань (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

<https://orcid.org/0000-0002-7696-4223>

ПРАВОВА ДЕРЖАВА В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Верховенство права є основоположним принципом демократичної правової держави, що передбачає обов'язковість права для всіх суб'єктів правовідносин, включно з органами державної влади, громадянами та юридичними особами. Воно містить такі ключові елементи, як верховенство Конституції та законів над усіма іншими нормативно-правовими актами, поділ влади та стримування і протидія між органами державної влади, рівність усіх перед законом, гарантії дотримання прав і свобод людини, наявність незалежної судової системи, що здійснює правосуддя, а також правова визначеність, що забезпечує прогнозованість державної політики та її відповідність чинному законодавству. В умовах воєнного стану, коли держава змушена запроваджувати обмежувальні заходи для забезпечення обороноздатності та громадського порядку, дотримання цих принципів стає особливо складним завданням.

Одним із ключових викликів є тимчасові обмеження прав і свобод громадян, які можуть бути запроваджені відповідно до Конституції та міжнародного права, зокрема відповідно до ст. 64 Конституції України, що передбачає можливість обмеження окремих

прав людини в умовах воєнного або надзвичайного стану [1, с. 70-75]. Важливо, щоб такі обмеження відповідали критеріям необхідності, пропорційності та законності, не виходили за межі передбачених міжнародними договорами стандартів і мали тимчасовий характер. Особливої уваги потребують питання дотримання права на свободу слова, мирні зібрання, свободу пересування, справедливий суд, адже обмеження цих прав можуть призвести до порушень принципу правової визначеності, зловживань із боку державних органів і зростання суспільної напруги.

Другим важливим викликом є ефективність правосуддя в умовах війни. Судова система стикається з численними труднощами, такими як знищення або тимчасова окупація судових установ, евакуація суддів та персоналу, неможливість оперативного розгляду справ, зокрема кримінальних і адміністративних, що стосуються воєнних злочинів та порушень воєнного стану [2]. У таких умовах особливого значення набуває розвиток дистанційного правосуддя, що забезпечує доступ до суду навіть за умов фізичних обмежень. Водночас забезпечення незалежності суддів залишається ключовим завданням, оскільки в умовах воєнного стану зростають ризики політичного тиску, зловживання повноваженнями та використання судової влади для вирішення питань, не пов'язаних із правосуддям.

Ще одним викликом є баланс між забезпеченням громадської безпеки та дотриманням прав людини. В умовах війни силові органи отримують розширені повноваження, що можуть спричинити ризики свавільного застосування сили, порушення права на особисту недоторканність, незаконного затримання та переслідування [3, с. 45-50]. Законодавчі акти, що регулюють діяльність військових адміністрацій, правоохоронних органів і спецслужб, мають бути чіткими, передбачуваними та відповідати міжнародним стандартам у сфері прав людини. Важливим аспектом залишається забезпечення механізмів парламентського, судового та громадського контролю за діяльністю цих органів, зокрема через інститут парламентських слідчих комісій, національні правозахисні органи та незалежні міжнародні місії.

Окремо постає проблема захисту прав цивільного населення в умовах активних бойових дій, зокрема права власності, житлових прав та права на соціальний захист. Військові дії спричиняють масове руйнування житла, інфраструктури, втрату майна, що вимагає ефективних правових механізмів для компенсації збитків, відновлення майнових прав та правових гарантій для внутрішньо переміщених осіб. Верховенство права у цьому контексті означає не лише фіксацію шкоди та зобов'язання держави щодо компенсації, а й створення дієвих процедур, що забезпечать швидке та справедливе відшкодування відповідно до міжнародних норм.

Ще одним викликом є необхідність належного реагування на воєнні злочини та злочини проти людяності, що вчиняються в ході війни. Україна має забезпечити ефективне розслідування таких злочинів, притягнення винних до відповідальності та співпрацю з міжнародними судами, зокрема Міжнародним кримінальним судом. Для цього необхідно удосконалювати національне законодавство, розвивати спеціалізовані слідчі органи та підвищувати кваліфікацію суддів і прокурорів у сфері міжнародного гуманітарного права.

Не менш важливим аспектом є питання адаптації законодавства до потреб воєнного часу [4, с. 141-145]. Українська правова система перебуває в процесі трансформації з огляду на необхідність швидкого реагування на виклики війни, що вимагає прийняття оперативних законодавчих рішень. Водночас ризики поспішного ухвалення законів без належного юридичного аналізу можуть призвести до правової невизначеності, конфліктів норм та порушення конституційних принципів. Тому важливо забезпечити належний баланс між швидкістю ухвалення рішень і їхньою правовою якістю.

В умовах війни зростає роль міжнародного співробітництва у сфері захисту прав людини, правосуддя та правової допомоги. Верховенство права неможливе без ефективної взаємодії з міжнародними судами, організаціями та правозахисними інституціями, що надають підтримку Україні у питаннях правосуддя, гуманітарного захисту та санкційної політики. У цьому контексті важливим є активне використання механізмів Європейського суду з прав людини, Міжнародного кримінального суду, Ради Європи та Організації Об'єднаних Націй для забезпечення юридичної відповідальності агресора та захисту прав українських громадян [5, с. 69-73].

Отже, забезпечення верховенства права в умовах воєнного стану є складним завданням, що потребує ефективного балансу між збереженням демократичних інститутів, правами людини та потребами безпеки. Незважаючи на виклики, правова система України повинна дотримуватися фундаментальних принципів правової держави, адаптувати

законодавство до реалій війни та забезпечувати ефективний захист прав громадян як у внутрішньому, так і в міжнародному вимірах.

Посилення верховенства права в умовах воєнного стану є одним із ключових завдань державної політики, оскільки саме цей принцип забезпечує стабільність правової системи, збереження демократичних інститутів та захист прав і свобод громадян. У кризових умовах правові механізми мають бути адаптовані до нових викликів, при цьому важливо зберегти баланс між необхідними обмеженнями, що диктуються безпековими інтересами, та дотриманням основоположних прав людини. Посилення верховенства права можливе шляхом здійснення комплексу заходів, що охоплюють удосконалення судової системи, правове регулювання діяльності органів влади, міжнародне співробітництво та розширення механізмів громадського контролю.

Одним із першочергових напрямів є забезпечення безперервного функціонування судової системи [6, с. 162-167]. В умовах війни судова влада стикається з низкою проблем, як-от: фізичне знищення або тимчасова окупація судів, нестача суддів, труднощі у доступі до правосуддя для населення. Для подолання цих викликів необхідно розширити практику використання дистанційного судочинства, розвивати електронні сервіси, що дозволять подавати документи онлайн та отримувати правову допомогу. Також важливо забезпечити належний захист суддів і працівників судової системи, зокрема можливість тимчасової ротації кадрів та створення мобільних судових підрозділів у прифронтових та на деокупованих територіях.

Другим важливим напрямом є посилення парламентського та громадського контролю за діяльністю органів державної влади. В умовах воєнного стану урядові структури отримують додаткові повноваження, що може призвести до зловживань або прийняття рішень, які виходять за межі демократичних стандартів. Для запобігання цим ризикам необхідно забезпечити ефективний механізм підзвітності, зокрема шляхом регулярного оприлюднення звітів про діяльність військових адміністрацій, правоохоронних органів та спеціальних служб. Крім того, важливим є активне залучення громадянського суспільства та правозахисних організацій до процесу контролю за дотриманням прав людини.

Третім ключовим напрямом є адаптація законодавства до реалій воєнного часу із забезпеченням його відповідності міжнародним стандартам. Необхідно розробляти правові акти, що враховуватимуть сучасні виклики, проте водночас не порушуватимуть основоположних правових принципів. Зокрема, слід удосконалювати нормативно-правові акти щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб, відновлення майнових прав громадян, запровадження механізмів компенсації завданої шкоди та судового переслідування осіб, причетних до воєнних злочинів. При цьому важливо забезпечити публічне обговорення законодавчих змін із залученням правознавців, громадських організацій та міжнародних експертів.

Окремо слід відзначити необхідність посилення боротьби з корупцією, що може загострюватися в умовах воєнного стану через збільшення обсягів державних закупівель та міжнародної фінансової допомоги [7, с. 186-188]. Для запобігання корупційним ризикам слід розвивати цифрові платформи прозорості, посилювати діяльність антикорупційних органів та забезпечувати незалежність правоохоронних структур, що здійснюють розслідування корупційних злочинів.

Важливим інструментом посилення верховенства права є міжнародне співробітництво, зокрема активна взаємодія з Європейським судом з прав людини, Міжнародним кримінальним судом та іншими міжнародними правозахисними інституціями. Україна має використовувати механізми міжнародного правосуддя для притягнення до відповідальності винних у порушеннях прав людини, а також для одержання юридичної підтримки у сфері правового врегулювання наслідків війни.

На особливу увагу заслуговує реформування системи правозастосування в умовах війни, зокрема посилення ефективності діяльності правоохоронних органів, що здійснюють розслідування воєнних злочинів. Має бути створено спеціалізовані підрозділи для документування злочинів, вчинених під час війни, а також запроваджено механізми ефективного переслідування осіб, відповідальних за їх вчинення, як на національному, так і міжнародному рівнях.

Не менш важливим є забезпечення правової підтримки громадян, які постраждали від війни. Держава повинна гарантувати доступність юридичних консультацій, допомагати громадянам у процесі відновлення їхніх прав, зокрема через програми безкоштовної правової допомоги.

Верховенство права залишається критично важливим навіть в умовах воєнного стану, оскільки саме воно гарантує збереження демократичних принципів, захист прав людини та

стабільність правової системи. Попри об'єктивні труднощі, пов'язані з війною, Україна має забезпечити функціонування судової влади, запобігати свавільному застосуванню сили, здійснювати ефективний парламентський та громадський контроль за діяльністю державних органів. Також необхідно адаптувати законодавство до реалій війни, посилювати боротьбу з корупцією, розвивати механізми правового захисту громадян та співпрацювати з міжнародними інституціями. Війна не повинна стати виправданням для правового свавілля чи відходу від демократичних стандартів, а навпаки, має бути каталізатором для реформування правової системи у такий спосіб, щоб остання могла ефективно функціонувати у кризових умовах та забезпечувати довготривалу правову стабільність.

1. Смородинський В. С. Принцип верховенства права у правовому режимі воєнного стану. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні*: матер. Міжнар. наук. конф. (м. Харків, 5 травня 2022 р.). Харків : Право, 2022. С. 70-75.
2. Кот О. О., Гриняк А. Б., Міловська Н. В. Правова система України в умовах воєнного стану: зб. наук. праць. Одеса : ВД «Гельветика», 2022. 540 с.
3. Гриньо Д. Д. Обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 45-50.
4. Петечел Н. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *International Journal «Law & Society»*. 2024. № 9. С. 141-146.
5. Стаднік І., Буравська А. Верховенство права в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 69-73. URL : http://lsej.org.ua/9_2022/15.pdf.
6. Пивовар М., Кіра С. Особливості реалізації принципу верховенства права в контексті сучасних викликів демократії в умовах війни в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 162-167. URL : <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294407/287192>.
7. Цельєв О. В. Місцеве самоврядування та верховенство права в умовах воєнного стану. *Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості*: матер. ІХ щорічної всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 6 вересня 2024 р.). К. : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2024. С. 186-188.

Григорій НОВИЦЬКИЙ

головний науковий співробітник
Науково-організаційного центру
Національної академії
Служби безпеки України
(м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0002-3543-308X>

ЩОДО ОБ'ЄКТІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Війна в Україні актуалізувала складні багатопланові проблеми забезпечення національної безпеки, що потребують нетрадиційних рішень, перегляду багатьох усталених підходів і стереотипів. Особливої актуальності з-поміж цих проблем набуло законодавче забезпечення національної безпеки України.

Слід відзначити, що наявність суттєвих проблем з законодавчим забезпеченням національної безпеки України виявилась вже у першому нормативно-правовому акті воєнного стану – Указі Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні».

Так, п. 2 зазначеного Указу на визначені державні інституції покладено обов'язки щодо запровадження та здійснення заходів і повноважень, передбачених Законом України «Про правовий режим воєнного стану», які необхідні для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави.

Тут, звертає на себе увагу вперше застосована у нормативно-правовому регулюванні проблем забезпечення національної безпеки України тріада – оборона України, захист безпеки населення та інтересів держави.

У цьому контексті цікаво, що Президент США Трамп у своїй промові від 18 грудня 2017 р. «Про Стратегію національної безпеки адміністрації США» вказав: «наша стратегія просуває чотири життєво важливі сфери національних інтересів. По-перше, ми повинні захищати населення Америки, територію США і наш чудовий американський спосіб життя. Стратегія враховує, що ми не зможемо забезпечити безпеку нашої країни, якщо ми не